

TARİXİN TƏDRİSİ METODİKASI, TARİX FƏNNİNİN TƏRBİYƏDƏDİCİ İMKANLARI

ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNİN ÜMUMİ TARİX KURSLARININ TƏDRİSİNDƏ FƏNLƏRARASI ƏLAQƏLƏRDƏN İSTİFADƏNİN DİDAKTİK ƏHƏMİYYƏTİ

Ceyhun Qasimbəyli,
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
E-mail: Qasimbeyli.ceyhun@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.elm. dok., prof. M. Əmirov,*
tarix ü.fəls. dok. E. Məmmədov

Açar sözlər: *ümumi tarix, integrativ kurikulum, səmərəlilik, keyfiyyət, fənlərarası əlaqə*

Ключевое слово: *общая история, интегративный курс, эффективность, качество, межпредметная связь*

Key word: *general history, integrated curriculum, efficiency, quality, interdisciplinary communication*

Bütün təhsillər bir Yer kürəsi və onun üzərində mövcud olan bir ömürlə bağlıdır.

Bizim bir neçə qatdan ibarət Yer kürəmiz yoxdur ki, onun biri riyaziyyat, digəri fizika, üçüncüsü isə tarixlə əlaqəli olsun. Bütün təhsil istiqamətlərini bir-biri ilə, eləcə də məktəbi həyatla əlaqələndirmək çox vacibdir.

Con Dyui

Yaradıcı şəxslərdən indi daha düzgün təhlil etmək, ümumiləşdirmə aparmaq, vaxtında və düzgün qərar qəbul etmək, proqnozlaşdırmaq kimi qabiliyyət və bacarıqlar tələb olunur. Dövrün bu tələbi təhsil sistemi qarşısında yeni məqsədlər qoyur. Bizim öyrənmək istədiyimiz təbiət və cəmiyyət hadisələri əlaqəli tərzdə nəzərdən keçirildikdə həmin hadisələrin mahiyyətini başa düşmək, məntiqli mühakimə yürütmək, əsaslı nəticələrə nail olmaq və görəcəyimiz işin səmərəliliyini artırmaq xeyli asanlaşır. Gənc nəslin hərtərəfli inkişafı üçün tarix fənninin tədrisində fənlərarası əlaqələrdən istifadə mühüm əhəmiyyətə malikdir. Müəllim fənlərarası əlaqələrdən istifadə etməklə dərslərin mənimsədilməsində şagirdlərə maneçilik törədən bir sıra problemləri aradan qaldıra bilər. O şagirdlərin fikri fəallığının daha da artmasına, düşüncələrinin daha da dərinləşməsinə kömək edir. Tarix dərslərində fənlərarası əlaqə şagirdlərdə geniş dünyagörüşünün formalaşmasına, məzmunun daha dərinə sistemli mənimsənilməsinə xidmət edir.

“Fənlərarası əlaqənin tədris prosesində tətbiq edilməsində ən əsas maneələrdən biri belə bir səhv yanaşmadır ki, şagirdlər bu zaman real

nəticələri görünməyən eksperimentə təhrik edirlər” (1, 26).

Lakin fənlərarası əlaqənin bir əsrdən çox zamanı əhatə edən bir tarixi vardır. İntegrativ kurikulum anlayışı yeni bir konsepsiya deyildir. Bu hərəkət 1800-cü ilin sonlarından alman filosofu və pedaqoqu İohan Fridrix Herbartın adı ilə bağlıdır. Herbart bir-biri ilə əlaqəsi olmayan fənlərin mövzular ətrafında birləşdirilməsi ideyasını inkişaf etdirərək, bəzən araşdırmaların inteqrasiyasına istinad edirdi (1, 26). Buna görə də integrativlik yeni fənn kurikulumlarının əsas prinsiplərindən biridir. İntegrativ kurikulum təcrübəli müəllimlər üçün dəyərli sərvətdir. İntegrativliyin təsiri nəticəsində tarix dərslərində təlim prosesi daha cəzbedici və rəngarəng olur. İntegrativ kurikulumuna aid izahat Hamfreyz tərəfindən aşağıdakı kimi verilmişdir. “İntegrativ öyrənmə şagirdlərin ətraf mühitin müəyyən aspektlərini müxtəlif fənlərə aid olan biliklər vasitəsi ilə araşdırılmasıdır” (1, 22).

O, humanitar, təbii fənlər, sosial fənlər, musiqi, incəsənət fənləri arasında əlaqələrin olmasını göstərirdi. O, bildirirdi ki, vərdiş və biliklər bir sıra fənlərin materialları əsasında daha səmərəli inkişaf edir və təcrübəyə tətbiq edilir. Ta-

rix dərslərində müəllim fənlərarası əlaqədən istifadə etməklə dərslərin keyfiyyətinin səmərəliliyini artırmağa bilər. Müəllim fənlərarası əlaqədən bir fənnə aid biliklərin digər fənnin problemlərini daha yaxşı başa düşməyə kömək etdikdə, bir fənnin tədrisi prosesində təşəkkül tapmış bacarıq və vərdəşlərdən digər fənn üzrə biliklərin qazanılması, sistemləşdirilməsi və tətbiq edilməsi üçün istifadə etdikdə, yaxud öyrənilən hadisələrin dərk edilməsi əsasında dünyagörüşü xarakterli ümumiləşdirmələrə gətirilib çıxarıldıqda və s hallarda tətbiq edə bilər. Məsələn məktəblilər tarix kursunda Afrikanın, Asiyanın, Avropanın bir sıra ölkələrinin coğrafi mövqeyi ilə tanış olurlar. Coğrafiya kursunda bu ölkələrin və onların əhalisinin müfəssəl xarakteristikası artıq şagirdlərin tarix kursundan bu ölkələrlə tanışlığından sonra verilir. Ümumi tarix fənni ilə Ədəbiyyatın əlaqələndirilməsinə gəldikdə isə müəllim tarixi hadisələr üzərində yazılmış əsərlərdən istifadə etməklə ümumi tarix fənni ilə ədəbiyyat fənnini əlaqələndirir. Məsələn, Şah İsmayıl və Səfəvilər mövzusu haqqında Fərman Kərimzadənin “Xudafərin körpüsü”, “Çaldıran döyüşü”, Əzizə Cəfərzadənin “Bakı 1501” əsərlərini bu fənlərarası əlaqəyə misal kimi göstərə bilərik. Buna Tarixi Belletristika da deyilir. Fənlərarası kurikulum Təhsil lüğətində aşağıdakı kimi izah edilir:

“Fənn məhdudluğunu aradan qaldıraraq, həyatı problemlərin dərk edilməsinə və kurikulumun müxtəlif aspektlərini mənalı şəkildə əlaqələndirməklə geniş sahələrin öyrənilməsinə diqqət verən kurikulum” (1, 23).

Yakobs fənlərarası kurikulumu “əsas mövzunu, problemi, təcrübəni araşdırmaq üçün müxtəlif fənlər üzrə metodologiyaların və dillərin şüurlu şəkildə tətbiq edildiyi kurikulum yanaşmaları və biliklər kimi izah edir” (1, 23).

Fənlərarası kurikulumda əsas diqqət fənlər arasındakı əlaqələrə yönəlir. Ayrıca fənnə aid olan məzmun və əməliyyatlar məhdudlaşdırılır. Məsələn, qərar qəbul etmə və ya problem həlli fəndən asılı olmayaraq eyni prinsiplərə istinad edir. Müəllim xüsusi bir mövzu və ya problem üzərində diqqəti cəmləşdirmək üçün fənlərarası əlaqədən istifadə edir. Fənlər arasında ümumilik diqqət mərkəzində dayanır. Nəticədə isə bir neçə fənn üzrə əldə edilən biliklər arasında əlaqə ya-

ratmaqla müəllim şagirdlərin mövzunu daha dərin və əsaslı dərk etməsinə imkan yaratmış olur.

Görkəmli akademik H.M. Əhmədovun fikrincə “müasir dövrün savadlı insanı üç keyfiyyətə - geniş biliklərə, düşünmək vərdişinə, tərbiyyəyə malik olmalıdır. H.M. Əhmədov təhsil və tərbiyyənin mahiyyətini təkcə müəyyən biliklərin həcmində görmür. O, təhsil anlayışına tənqidi düşünməyi, fakt və hadisələr və özünün mənəvi mövqeyini düzgün qiymətləndirməyi bacaran və əlbəttə, tərbiyyəsi olan insanı daxil edir” (2, 45).

Əsl fənlərarası kurikulumda əsas diqqət düşünmək haqqında düşüncəyə və öyrənməyi necə öyrənməyə verilir. Fənlərarası əlaqə təkcə müxtəlif fənlərin bir-biri ilə əlaqələndirilməsindən ibarət deyildir. Fənlərarası əlaqədən istifadə nəticəsində sinifdə yaradıcı mühit formalaşır.

Kursdaxili, kurslararası və fənlərarası əlaqələr dərslərin təlim tərbiyyə və inkişafetdirici vəzifələrinin yerinə yetirilməsi məqsədilə verilir. Onlar tarixi faktlar anlayışı, səbəb-nəticə əlaqələrinin, qanunauyğunluqların mənimsənilməsinə, tarixi materialın tərbiyyəvi imkanlarının gerçəkləşdirilməsinə, mövzunun məzmunu ilə bağlı əsas bacarıq və vərdəşlərin formalaşdırılmasına xidmət edir (3, 69).

İnsanın fəaliyyəti çox zaman hər hansı bir müəyyən qabiliyyətin təzahür etməsi ilə deyil, bir-biri ilə bağlı olan bir sıra qabiliyyətlərin üzə çıxması ilə əlaqəlidir. Qabiliyyətlər – dinamik qurumlardır onların formalaşması və inkişafı təşkil edilmiş fəaliyyət və ünsiyyət prosesində baş verir. Şagirdlərin inkişafının mühüm tərəfini komplekslik – bir-birini tamamlayan bir neçə qabiliyyətlərin eyni vaxtlı təkmilləşdirilməsi təşkil edir. Buna səbəbdən də təlimin təşkilində fənlərarası əlaqənin rolundan düzgün şəkildə istifadə etmək təlimi təkmilləşdirir. Şagirdin meyllərinin inkişafına şərait yaradaraq, biz onun qabiliyyətlərinin inkişafına səbəb oluruq. Belə ki, V.A. Krutetskoy qabiliyyətlərə belə tərif verir: “Qabiliyyətlər insanın bu fəaliyyətinin tələblərinə cavab verən və onun müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsinin şərti olan fərdi psixoloji keyfiyyətləridir” (4, 79).

Tarix dərslərində fənlərarası əlaqədən istifadə nəticəsində fənlər arasında qarşılıqlı əlaqə yaranır və bu əlaqə nəticəsində fənlərin bir-biri ilə zəncirvari asılılığı dərinləşir.

Problemin aktuallığı. Müasir təhsil sistemi qloballaşan dünyanın tələblərinə cavab verən rəqəbətədavamlı, xüsusi istedadla malik şəxslərin yetişdirilməsini tələb edir. Bu tələblərə təlimdə inteqrativliyin təmin olunması ilə nail ola bilərik. Təlim prosesində fənlərarası əlaqə vacib əhəmiyyət kəsb etdiyindən mühüm tələb kimi aktuallığa malikdir. Müasir dövr gənc nəslin qarşısında bir sıra tələblər irəli sürür.

Problemin yeniliyi: Ümumi tarix fənninin tədrisində fənlərarası əlaqənin imkanları araşdırılmış, ümumiləşdirilmiş və analitik təhlillə dəyərləndirilmişdir.

Problemin nəzəri əhəmiyyəti: Məqalənin nəzəri əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, əldə olunan nəticələr tarixin tədrisi metodikası elminin məzmununu nəzəri cəhətdən zənginləşdirən bir töhfədir.

Problemin praktik əhəmiyyəti: Məqalədə ümumtəhsil məktəblərinin ümumi tarix kurslarının tədrisində fənlərarası əlaqələrdən istifadənin şərhinin verilməsi təlim işinə öz müsbət təsirini göstərəcək və orta məktəb müəllimləri öz fəaliyyətlərində məqalədən istifadə edərək yararlanacaqlar.

ƏDƏBİYYAT

1. Kərimov F.Y., Əhmədova M. C., Varella G., Reyli Ə. İnteqrativ kurikulum: mahiyyəti və nümunələr Bakı: Adiloğlu, 2005.
2. Əhmədov H.M., Nəsənov A. V., Bayramov H.B. İdarəetmənin pedaqogika və psixologiyası. Bakı, 2004.
3. Əmirov M.M. Tam orta məktəbdə tarixin fəal interaktiv təlimi metodikası. Bakı, 2011.
4. Крутецкой В.А. Психология. М.: Просвещение, 1986.

Дж. Гасымбейли

ДИДАКТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕЖПРЕДМЕТНЫХ СВЯЗЕЙ В ПРЕПОДАВАНИИ КУРСА ОБЩЕЙ ИСТОРИИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ

РЕЗЮМЕ

В статье отмечается важность интеграции в обучении в условиях глобализации. Рассмотрены возможности использования межпредметных связей в преподавании Общей истории в общеобразовательных школах. Автор статьи повествует об истории возникновения данной связи и ее дидактической значимости.

J. Gasimbayli

THE DIDACTIC MEANING OF THE USE OF INTER-PROMOTIONAL RELATIONS IN TEACHING A GENERAL HISTORY COURSE IN SCHOOLS

SUMMARY

The article highlights the importance of integration in education in the context of globalization. The possibilities of using intersubject connections in the teaching of the General History in general schools are considered. The author of the article tells about the history of this connection and its didactic significance.

Redaksiyaya daxil olub: 21.12.2017